

УДК 007:81'

ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ В ЗМІ

Любов Конюхова

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна
e-mail: Lko1965@ukr.net*

Проаналізовано журналістський текст з погляду економії мовних засобів. Акцентовано увагу на тому, що основним способом компресії є професійне використання словотвірних ресурсів. Вказано, що вміння правильно дібрати містке слово є важливою рисою журналістської майстерності.

Ключові слова: економія мови, процес компресії, словотвірні засоби, префікси, суфікси, словоскладання.

Важливою рисою журналістської майстерності є вміння володіти словом. Журналіст-професіонал, як і будь-який публічний мовець, може навіть більшою мірою, ніж письменник, політик чи соціолог, повинен зуміти відшукати для вираження думок відповідну літературну форму. І ця форма повинна бути адекватною змістові. Сьогодні в час динамізму медійник прагне завоювати увагу свого споживача, який, здебільшого, хоче за короткий час отримати максимум інформації й не бажає сприймати довгі синтаксичні конструкції чи складні для розуміння слова, які нерідко можуть спонукати до неоднозначних тлумачень. Споживач медіапродукції вимагає інформації, поданої якісною мовою. Одним із критеріїв якості мови є правильний добір слів, який нерідко полягає у використанні влучного слова, яке здатне замінити громіздку заяложену конструкцію чи кліше. З огляду на це питання про уміння стисло й водночас змістовно подавати інформацію є актуальним та потребує розгляду.

Економію як мовне явище вивчали мовознавці О. Есперсен, А. Мартіне, П. Пасці, Г. Пауль та інші. Сучасні науковці Ж. Колоїз, Г. Вокальчук, А. Мойсієнко, О. Стишов розглянули мовну економію з погляду оказіонального словотвору. Мовознавець Т. Береза, опрацювавши твори української літератури та переклади світової літератури, дійшов висновку, що в українській мові є достатньо вишуканих слів, якими можна замінити розлогі конструкції. Ці слова виразно передають значення, вони дозволяють говорити природно, уникати кальок та запозичень з інших мов та, зрештою, вивищитися над мовним безкультур'ям. [1; 3]. Т. Береза зібрав такі слова у словник «Гарна мова – одним словом: словник вишуканої української мови» [1]. Способи надання слову місткості були в полі зору С. Караванського [2]. А І. Фаріон запропонувала «похідники як спружинені відповідники до зужитих чи калькованих словосполук» [3, с. 98].

Ми ставимо за мету з'ясувати, як сьогодні журналісти реалізують процес компресії на лексичному рівні. Для цього проаналізуємо мову ведучих теленовин.

Ось приклади журналістських висловлювань:

Негода вирувала на Волині. У Луцьку комунальники розчищали узбіччя й дороги (ICTV).

На заході через неgodу ускладнено рух транспорту. Синоптики прогнозують чотириденний апокаліпсис (5 канал).

У столиці сніжити й хурделити почало вчора. Рух транспорту ускладнено, але заторів немає. Працює снігозбиральна техніка (СТБ).

Слово *негода*, яке часто трапляється в новинному тексті, дозволяє замінити словосполучення *погана погода*, слово *узбіччя* замінює словосполучення *бокова частина дороги*. Місткими є й слова *сніжити* (коли падає сніг), *хурделити* (коли сильний вітер зі снігом). Слово *чотириденний* замінює словосполучення *упродовж чотирьох днів*, а слово *снігозбиральна* замінює підрядне речення *яка збирає (прибирає) сніг*. Наведені приклади засвідчують уміння журналістів замінити об'ємні синтаксичні структури одним словом

За нашими спостереженнями, сучасні журналісти досягають економії, активно вживаючи слова, до складу яких входять префікси чи суфікси, які семантично дорівнюють громіздким мовним одиницям, використовують складні слова, що замінюють словосполучення. Ми виявили часте функціонування слів із частками, які вказують на невизначеність чи на заперечення, як-от: *абиколи, абиде, абияк, деколи, деінде, будь-де, анітрохи, аніскільки* та ін. Такі частки сприяють компактності мовлення. Наприклад, у вислові *Це аніскільки не впливатиме на рішення уряду* (5 канал) слово *аніскільки* замінює усталену російську кальку *ні в якій мірі*.

Функцію компресії виконують і префікси. Наприклад, замість *матеріально благополучно*, журналісти пропонують слово *безбідно*, замість *відсутність додатних для руху доріг – бездоріжжя*, замість *велика кількість – безліч*, замість *до того часу – допоки*, замість *дуже велика кількість – надмір*, замість *по той бік – потойбіч*. У цих словах семантику увиразнюють префікси.

За нашими спостереженнями, журналісти активізують семантично місткі префікси, а саме: **без-** (*безбач, безбережжя, безбідно, безвір'я, бездоганний, безлад*), **ви-** (*вивищитися, вижити*), **від-** (*віддавна, відколи, віднедавна, відучора, відтіля*), **до-** (*докупи, донедавна, донесхочу, допізна, допоки, допіру, дотепер, дочасно, доти*), **за-** (*забагато, заблизько, забагатіти, завидна, задалеко, задосить, замало, закутень, заодно, затісно*), **з-** (*збідніти, зближатися, згіркий, здаля, здалеку, здавна, знерухоміти, зусібіч, знедавна, згорда, злегенька*), **на-** (*навсібіч, надалі, надаремне, надовго, насилу*), **над-** (*надвечір, надлишок, надмір*), **не-** (*невдатний, невігода, невдовзі, невгамовний, невідворотний, недарма*), **о-** (*опівдні, опівночі, ополудні, обіч, овдовіти, озватися, остовпіти, оприлюднити, оцасливити, ошелешити*), **об-** (*обніжжя, обмаль*), **перед-** (*переджнив'я, переддень, передмістя передобіддя, перед осінь, передчасно*), **пере-** (*переінакцувати, перепланувати, перестаратися*), **під-** (*підвечір, підземка, підобідок*), **по-** (*побільшати, погіршати, подорожчати, подеколи, подекуди, поночі, пополудні, попри, порізно, поруч*), **пра-** (*прародич, прадавній*), **пре-** (*прегарно, пресмачний*), **при-** (*привселюдно, принагідно*), **с-** (*справа, стиха, сповна*), **су-** (*суціль, сум'яття*). Ось приклади:

Дівчина загинула через недбалство й недогляд медиків (Телеканал ZIK).

Слово *недбальство* стало заміником словосполучення *несумлінне ставлення*, а слово *недогляд* замінило громіздке словосполучення *недостатній догляд*.

Новий прилад працює незгірше, а економія – очевидна (Телеканал СТБ). Слово *незгірше* дорівнює структурі *не гірше за інші*.

Це сталося ополудні (Телеканал СТБ).

Слово *ополудні* означає *всередині дня*.

Наведені приклади доводять, що вмале застосування семантичності префіксів допомагає стисло передати зміст одним словом.

Не менш продуктивним засобом мовної економії є й суфікси. Ми спостерегли, що журналісти активізують суфікси на позначення осіб за родом діяльності. Найчастіше використовують такі суфікси: **-ир, -ар, -яр** (*бляхар, вугляр, іграшкар, картяр*), **-ець** (*податківець, свободівець, рухівець, вільнодумець, ошуканець, незнайомиць, нещасливець, погорілець*), **-ник** (*офшорник, піарник, достойник, дотепник, облудник, ковбасник, цукерник, морозивник, скупник*). Помітними в медійних текстах є й слова із суфіксами на позначення осіб за місцем народження, проживання, за належністю до певної суспільно-політичної течії, до віровчення, до етносу, народності, до соціального стану. Продуктивними в цьому плані є суфікси **-анин, -янин** (*краянин, містянин, острів'янин, християнин*). Останнім часом активізувалися слова із суфіксами, які вказують на місце, територію, заклад, що призначені для виробництва чи для якихось дій, як-то: *броварня, папірня, пивоварня, ливарня, цегельня, столярня, цукроварня, гуральня, книгарня*.

Застосування насичених змістом суфіксів дозволяє замінювати донедавна установлені словосполучення, як-то: *діловик* замінює сполучення *ділова людина, завідник – постійний відвідувач, скупник – той, хто скуповує що-небудь для перепродажу* та ін.

Ось приклади заміни громіздких структур словами із змістовними суфіксами:
Не знають слідчі, де сам фігурант справи (СТБ).

У слові *фігурант* суфікс дозволив замінити підрядну частину речення – *людина, яка фігурує у справі*.

Містяни за кавун просять 10-12 гривень (СТБ).

Суфіксальне слово *містяни* замінює словосполучення *мешканці міста*.

Журналісти застосовують насичені змістом префікси та суфікси в різних частинах мови. Спостерігається тенденція до заміни складеної форми дієслів майбутнього часу та складеної форми прикметників вищого й найвищого ступенів порівняння. Ось як висловлюються ведучі новин:

Тиху годину бійці триматимуть щонайдовше (5 канал).

У цьому вислові замість складеної форми майбутнього часу *будуть тримати* використано просту – *триматимуть*. Економії мови сприяє й заміна складеної форми найвищого ступеня порівняння прикметника, яка властива російській мові (замість *найбільш довго вжито щонайдовше*).

Попри рясний дощ водії автомобілів з європейською реєстрацією мітингуватимуть до кінця дня (СТБ).

Тут економії мови сприяє заміна складеної форми дієслова (замість *будуть мітингувати* – *мітингуватимуть*) та прийменник *попри*, який є заміником дещо довшої конструкції *незважаючи на*.

Сприяє економії мови й відкидання суфіксів, як наприклад у словах: *закрут* – що означає *крутий поворот*, *виторг* – що означає *виручена сума*, *блакить* – що означає *блакитне небо*, *безцінь* – що означає *без ціни*, *майже даром*.

Помітне також часте функціонування слів із частками, які вказують на невизначеність чи на заперечення, як-от: *абиколи*, *абиде*, *абияк*, *деколи*, *деінде*, *будь-де*, *ані-трохи*, *аніскільки* та ін. Такі частки сприяють компактності мовлення. Наприклад, у вислові *Це аніскільки не впливатиме на рішення уряду* (5 канал) слово *аніскільки* замінює усталену російську кальку *ні в якій мірі*.

Компактними є й слова, утворені за допомогою складання слів чи основ слів, як-от: *власноруч*, *водопілля*, *водночас*, *цьогоріч*, *торік*, *натомість*, *потойбіч*.

Ось приклади:

Нетипово дорогі цьогоріч огірки (телеканал НТА).

Натомість встановили електрообігрівальні прилади (телеканал ICTV).

За допомогою словотворчих засобів вдається повернути в ужиток слова, які свого часу були замінені інтерферентними кількаслівними структурами, як наприклад, *ливарня*, *папірня*, *гуральня*, *вступне*, *первина*, *легковик*, *очільник*, *поліття*, *позаяк*, *загосподарювати*, *підсумувати*, *манівцями*, *навсібіч*, *подовгу*, *подовж*, *надалі*, *задосить* та ін.

Ось приклади журналістських висловлювань:

Легковик з невідомих причин виїхав на зустрічну смугу (телеканал СТБ).

Очільник принагідно звернув увагу на обладнання (телеканал СТБ).

Попри складні погодні умови сільськогосподарники роблять усе можливе, щоб досягти високого врожаю. Сподіваються й на поліття, позаяк штучне створення сприятливих для рослин умов обходиться дуже дорого (телеканал ICTV).

Отже, словотворчі засоби дають змогу активізувати лексику, яка через значний вплив російської мови перебувала на периферії. Професійне застосування цих засобів сприяє мовній економії.

Наші спостереження засвідчили, що економії мови можна досягти шляхом словотвору та активним уживанням семантично містких слів. Уміле наповнення слова змістом є виявом журналістської майстерності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Береза Т. Гарна мова – одним словом: словник вишуканої української мови / Т. Береза. – Львів: Апріорі, 2015.
2. Караванський С. Секрети української мови / С. Караванський. – Львів, 2009.
3. Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова / І. Фаріон. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009.

MEANS OF ACHIEVING LINGUISTIC ECONOMY IN THE MEDIA

Lyubov Konyukhova

*Ivan Franko National University of Lviv
Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: Lko1965@ukr.net*

Modern journalists achieve language economy, by actively using words that include prefixes or suffixes that are semantically equivalent to cumbersome linguistic units using complex words that replace words. The article provides the examples of words with semantically large prefixes.

The clever use of semantically rich prefixes helps to convey quickly the content in one word.

Suffixes are a productive means of linguistic economy as well. Journalists activate suffixes to denote individuals by type of activity.

Noticeable items in the media texts are also words with suffixes to designate people at the place of birth, residence, membership in a particular socio-political group, belonging to a certain ethnic group, nationality, social status.

Recently, words with suffixes, which point to a place, territory, institution that are intended for production or for some kind of action, have become more frequently used.

Applying content rich suffixes can replace the formerly established phrase. Journalists use content rich prefixes and suffixes in different parts of the language. There is a tendency to replace the composite form of the verbs of the future time and the composite form comparative and superlative adjectives.

With the help of word-formation means it is possible to return into use of words that have been replaced in due time by interferential multiple word structures.

Language economy helps to save language and reject suffixes.

It is noticeable also that journalists frequently use words with particles indicating uncertainty or negation.

Words that are formed by the addition of words or word basics are also compact and compound, and they are also an effective means of language economy.

The research has proven that word-formation means make it possible to activate vocabulary, which due to the significant influence of Russian has been staying on the periphery for a long time. The professional use of these tools contributes to linguistic economy.

Key words: language economy, compression process, word building tools, prefixes, suffixes, word formation.